

Дуванаева К.Т.

СТУДЕНТТЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТЕРИН ДИФФЕРЕНЦИРЛЕП
УЮШТУРУУНУН ЭФФЕКТИВДҮҮ ЖОЛДОРУ

Дуванаева К.Т.

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПУТИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

К.Т. Duvanaeva

EFFECTIVE WAYS DIFFERENTIATED ORGANIZATION
OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS

УДК: 81.339.343.2 (371,3)

Бул макалада студенттердин өз алдынча иштерин дифференцирлеп уюштуруунун эффективдүү жолдору каралган.

Андан тышкары өз алдынча иштөөнү дифференцирлеп уюштуруунун бир нече эксперименттери берилген.

Негизги сөздөр: дифференцирлеп, эксперимент, студенттер, тайпалар, тесттер.

В статье рассматриваются эффективные пути дифференцированной организации самостоятельной работы студентов.

Также даны несколько экспериментов дифференцированной организации самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: дифференцированный, эксперимент, студенты, группы, тесты.

This article deals with the effective ways of organizing independent work with differential approach. Also shown some experiments of organizing independent work with differential approach.

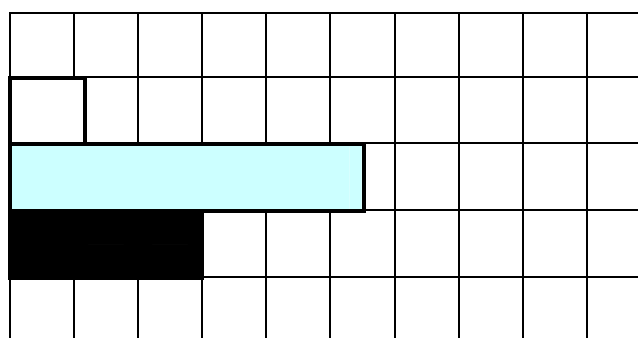
Key words: differential, experiment, students, groups, tests.

Азыркы мезгилдин билимдүү адамы, ар тараптан жашоодо ийгиликке жетүүгө далалат кылып, дүйнөнү тааныйм десе, алган билимин натыйжалуу колдонгусу келсе, албетте чет тилинин ролу талашсыз чоң.

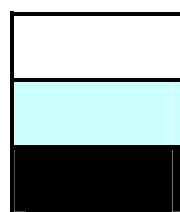
Дал ошол себептен, конкреттүү билимдерге эмес ал билимдерди тез жана натыйжалуу өздөшүрүү ыкмаларына, ал билимдерге өз алдынча ээ болуу ыкмаларына окутуу идеясы пайда болду.

Бирок, чет тилин үйрөнүү маселеси көп учурларда орто мектептерде жетиштүү деңгээлде болбогондуктан, жогорку окуу жайларына келген окуучулардын чет тилди үйрөнүү деңгээли төмөн экендиги айтылып жүрөт жана биздин изилдөөбүздүн биринчи этабында - Ош мамлекеттик университетинин студенттеринин арасында жүргүзгөн сурамжылоо да айтылган маселелерди күбөлөндүрөт.

Суралгандардын 22% гана бул деңгээлди жетишээрлик даражада жогору деп эсептейт (1-сүрөт).

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90

Төмөн

Орто

Бийик

1-сүрөт. ОшМУнун студенттери тарабынан чет тилдерди үйрөнүүнүн бааланышы.

«Англис тилди мектепте сиз каалоонуз менен эле окудуңузбу?» деген суроого мындайча жооптор алынды: «Ооба, каалоо менен» - суралгандардын 35,2%; анча - мынча каалоо менен - 37,5%; каалоосуз - 12,5%; таптакыр эле окуган эмеспиз -10,1%. Башкача айтканда, ар бир онунчу окуучу мектепте англис тилди окуган эмес, ар бир сегизинчи окуучу аны каалабай эле окуп, ал эми ар бир үчүнчү окуучуда аны үйрөнүүгө анча-мынча каалоо болгон.

Биздин изилдөөбүз боюнча англис тилин дифференцирлеп окутуунун эффективдүүлүгүн текшерүү болду. Бул эксперимент аркылуу дагы бир ирет дифференцирлеп окутуу, окуучулардын өз алдынча иштөөсүндө, билим деңгээлин текшерүүдө жана үй тапшырмасын аткарууда кенири керектелүүсүн далилдөө болду. Бирок мектептерде дифференцирлеп билим берүүдө жөндөмү начар окуучуга өтө жеңил тапшырма берилип калганын байкадык. А, биз муну туура эмес деп эсептедик, себеби дифференцирлеп окутуу билим деңгээлин төмөндөтпөстөн, кайра программалык материалды окуучунун кабыл алуусуна жардам берет.

Изилдөөнүн негизинде биз алдыбызга студенттердин өз алдынча иштөөсүндө дифференцирлеп окутуу кандай таасир этээрин аныктадык. Ошол эле учурда текшерүүнүн ар түрдүү формаларын табууга аракет кылдык. Эксперименталдык группаларда практикалык иштердин учурунда биринчи курстун студенттери менен иштөөнүн коллективдүү, дифференциалдуу жана жеке формалары колдонулду. Педагогикалык адабияттын жана мектеп практикасынын анализи көрсөткөндөй, орто мектептерде дифференциалдуу окутууну колдонууда классты үчкө бөлүү ыңгайлуу. Ал эми жогорку окуу жайларда, академиялык группаларда студенттердин саны аз болгондуктан, студенттерди эки эле группага бөлүү оң. Мындай бөлүштүрүү студенттердин жеке өзгөчүлүктөрүн эске алууга мүмкүнчүлүк берет.

Биздин практикада көбүнчө кайсы группага барууну студент өзү тандайт. Жогорку деңгээлдеги биринчи курстун студенттери көбүнчө А группасын, төмөн деңгээлдегилер Б группаны тандашат. Орто деңгээлдеги кээ бир студенттер биринчи же экинчи группада иштешет. Ал эми мугалимдин максаты - ар бир студент тандаган группасында иштей алабы же жокпу ошону аныктоо. Эгер студент тандоону туура эмес кылса, башка группанын тапшырмасын сунуштоо керек.

Текшерүү иштеринин жыйынтыгы көрсөткөндөй, студенттердин билим деңгээли орто мектепте алган билимине көз каранды, ошондуктан биз дифференциалдуу иштөөнү мектептерде колдонуу зарыл экендигине басым кылабыз. Эмнеден жетишпегендигин аныктоо үчүн англис тилинен тест түрүндө билимдеринин анализин жүргүздүк. Мектепте англис тилин окубаган, билими төмөн жана сөз байлыгы аз студенттерге англис тилинин практикалык ишинин учурунда студенттерге атайын даярдалган тапшырма берилди жана алар үйдөн кошумча иштешкен.

Изилдөөбүздүн башкы максаты студенттердин дифференциалдуу өз алдынча иштөөсү билимине жакшы таасирин тийгизээрин көрсөтүү. Андан да, студенттердин өздөрү белгилегендей, дифференциалдык - аудиториялык иш учурунда аңгемелешүүгө жана кызматташууга ыңгайлуу шарттар түзүлөт.

2014-2015 - окуу жылында студенттердин өз алдынча тапшырма аткаруусунда жоопкерчиликти жогорулатуу үчүн жаңы каражаттарды пайдаланууга аракет кылдык. Ушул максат менен биз студенттердин үй тапшырма аткарган мезгилин изилдөөнү чечтик.

Изилдөө методу катары бир катар көнүгүүлөрдү мугалимдин көзөмөлүндө, аудиториядан сырткары учурда экспериментатордун көзөмөл астында өткөрүлдү.

Ар бир сабак учурунда студенттерге бештен сегизге чейинки көнүгүүлөр сунушталды. Ал көнүгүүлөрдүн 6-8 иш циклеринен турган жалпы инструкциясы иштелип чыгылды. Жалпысынан, сабак учурунда көнүгүү 12-15 минут угулат.

Андан сырткары, биз биринчи курстун студенттерине өз алдынча окууга канча убакыт кетерин

изилдеп чыктык. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, мектепте чет тилин окубаган студенттер өз алдынча аудиториядан сырткары окуган учурунда, окуп айтып берүүгө берилген тексттерде 1-2 гана белгисиз грамматикалык көрүнүштөр жана 3-5 пайыздан ашпаган лексикалык өлчөмдөр болуш керектиги айкындалды.

Эксперимент учурунда студенттерге төмөндөгү жазуу иштери сунушталган: диктанттар, суроолорго жазуу түрүндө жооптор, бош орундарды толтуруу менен көнүгүүлөр. Көп жылдар бою практикалык иш учурунда биз экспресс-маалыматтарды кеңири колдондук. Эксперименттин экинчи бөлүгүндө мындай күчөтүлгөн текшерүүлөр күчтүү да, билими төмөн да биринчи курстун студенттерин аракет кылууга түрткү берээрине ынандырды.

Жалпысынан экспериментке математика жана информациялык технологиялар факультетинин биринчи курсунан 389, башка факультеттерден 438 студент катышты.

Мында билимдин үч баскычтуу баалоо боюнча калыптанышы белгиленди: I деңгээл - базалык стандарт катары белгиленди. Буларды аткаруу менен студент конкреттүү материал менен камсыз болот, аны кайра айтып бере алат. Бул иштин өзүнүн өзгөчөлүктөрү бар. Ошондуктан I деңгээлдеги программанын мазмунуна түшүндүрмө киргизилет. Ал боюнча эмнени окуп, эмнеге көңүл буруш керек, андан кандай жыйынтык чыгарыш керек экендигин билсе болот.

Татал программанын ишин аткаруудан мурун, ар бир студент I деңгээлдин тапшырмаларын аткара алыш керек, II деңгээлдин программасы студенттердин сабакты өздөштүрүүдө окуу ишинин жалпы же атайын ыкмаларын кабыл алышын камсыз кылат. Ошондуктан, конкреттүү билимден сырткары бул программага биринчи деңгээлдин материалынан башка дагы кошумча маалыматтар киргизилет. Бул деңгээл маалыматтардын көлөмүн бир нечеге көбөйтөт жана негизги материалды тереңирээк түшүнүүгө жардам берет.

Биз 2014-2015-окуу жылындагы өткөрүлгөн педагогикалык экспериментте дифференциалдык окутуу студенттердин жалпы билим деңгээлине тийгизген таасирин текшердик.

A варианты чет тилди үйрөтүүнүн жалпы кабыл алынган схемасына туш келет. Бул схемага ылайык көбүнчө коллективдүү-группалык жана жеке-группалык иштерге иликтөөлөр жүргүзүлөт. Тажрыйбалуу окутууну эске алганда, студенттердин өз алдынча иштерине 25 пайыз убакыт сарпталат.

B варианты боюнча коллективдүү-группалык ишке 30 пайыз, өз алдынча группа менен иштөөгө 70 пайыз убакыт бөлүнөт. Ал эми окутуучу бул мезгилде тигил же бул студент менен жекече иш алып барат.

Эксперименталдык окутуунун алдында тестирлөө жүргүзүлдү. Анын максаты студенттердин лексикасынын жана грамматикасынын деңгээлин аныктоо жана окуган текстти кандай түшүнгөндүгүн билүү болду.

Ар бир текст отуз сабактан турат жана беш мүнөттөн жыйырма мүнөткө чейинки убакытта аткарылат. Баштапкы лексикалык тестте студенттердин мектеп деңгээлиндеги сөз байлыгы текшерилди. Биринчи тестте 20 орусча, 40 англисче сөз берилген (этиш, зат атооч, сын атооч, тактоочтор ж.б.). Тапшырма берилген орусча сөздөргө англис тилиндеги эквивалентин табуу; экинчи тестте тескеринче 40 англис тилиндеги сөздөргө орусча эквивалентин табуу каралды.

Эксперименталдык тестирлөөнүн негизинде баардык студенттерди 3 кичи тайпага болдук.

Биринчи кичи тайпага баардык үч текшерүүдөн эң жогорку көрсөткүчтөрдү көрсөткөндөр кирди. Экинчи кичи тайпага – орто, үчүнчүгө – 50 пайыздан төмөн көрсөткүч көрсөткөндөр кирди.

Эксперименттин башкы тестинин жыйынтыгы төмөнкү таблицанда көрсөтүлгөн.

1 - таблица

Тайпа	Тексти окуп түшүнүү		Лексика		Грамматика		Кичи тайпалардын орто %	
	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б
I (күчтүү)	89	85	70	70	54	56	71	70
II (орто)	89	79	44	42	25	37	55	52
III (төмөн)	76	64	17	17	27	39	40	40

Таблицанда көрүнгөндөй эң жакшы жыйынтыкты тексти окуп түшүнүү көрсөттү. А вариантында билими төмөн студенттердин көрсөткүчтөрү 76%, Б тайпасыныкы 64 пайызды түздү. Лексикалык тесттин көрсөткүчү төмөн болду: билими орто жана төмөн тайпаларда канааттандыраарлыктан да ылдый болду (44%, 17%).

Тестирлөөнүн жыйынтыгына карап, биз мындай жыйынтыкка келдик. Берилген тайпаларда студенттердин лексикалык жана грамматикалык билим деңгээли төмөн болгондуктан дифференцирлеп окутуу талап кылат.

Ар бир кичи тайпалардын жыйынтык тесттеринин орточо көрсөткүчтөрү төмөнкү таблицанда берилген.

2 - таблица

Тайпа	Тексти окуп түшүнүү		Лексика		Грамматика		Кичи тайпалардын орточо пайызы	
	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б
I (күчтүү)	90	91	93	93	40	89	74	91
II (орто)	73	90	76	78	33	73	60	80
III (төмөн)	43	75	77	75	46	61	55	70

2 - таблица көрсөткөндөй:

а) тексти окуп түшүнүүдө, аткарылган тесттин жыйынтыгында күчтүү тайпалардын студенттеринин көрсөткүчтөрү бирдей болду (90%-91%), орто тайпаныкы А-73%, Б-90%, билими төмөн тайпалардыкы - 43%, 75% ды көрсөттү.

Тесттердин жыйынтыгын салыштырганда, текстти окуп түшүнүүдө сабакты уюштуруунун дифференциалдык формасы күчтүү студенттердин билим деңгээлине таасирин тийгизген жок. Орто тайпанын Б тайпасынын студенттери А группага караганда жакшыраак көрсөткүчтөрдү көрсөтүштү.

б) лексикалык тесттин жыйынтыгы дээрлик бардык үч тайпада бирдей көрсөткүчтөрдү көрсөттү (айырма +2%)

в) грамматикалык тестте Б тайпалары баардык үч кичи тайпаларда көрсөткүчтөрү жогору экенин көрсөттү (күчтүү кичи тайпаларда айырма 49%, орто - 40%, төмөнкү - 15%).

Демек, сабакты уюштурууда дифференцирлөө формасы билими орто жана төмөн окуучуларга таасири жакшы экен.

Ошондой эле экспериментке катышкан студенттердин баштапкы жана жыйынтык тесттерин салыштырдык. Ал 3-таблицанда көрсөтүлгөн.

3 - таблица

Кичи тайпалар	Тексти түшүнүү		Лексика		Грамматика		
	Баштапкы	Жыйынтык	Баштапкы	Жыйынтык	Баштапкы	жыйынтык	
I	А	89	90	70	93	54	40
	Б	85	91	70	93	56	89
II	А	89	73	44	76	35	33
	Б	79	90	42	78	37	73
III	А	76	43	17	77	27	46
	Б	64	75	17	75	39	61

Таблицанда аныкталгандай, А кичи тайпасында (күчтүү) сабакты уюштурууда дифференциалдык форма колдонулса да тексти окуп түшүнүүдө баштапкы жана жыйынтык тесттердин айырмасы көп деле байкалбайт. Лексиканы билүүсү 23%га жакшырса, грамматикалык көрүнүштөрдө таанып билүү 14%га начарлаган.

Ошентип, А тайпасынын жыйынтыгына карап алдын ала төмөндөгүдөй жыйынтык чыгарсак болот: сабакты уюштуруунун биринчи формасын тандасак (коллективдүү жана жеке ишке - 85%, өз алдынча иштөөгө - 15%) тексти окуп түшүнүүдө күчтүү студенттердин деңгээли ошол бойдон өзгөрүлбөдү, ал эми орто жана төмөн тайпалардын билими начарлап, лексиканы билүүдө баардык үч кичи тайпалардын билими жакшырды. А грамматикалык материалды кабыл алуусу начарлап, же ошол эле деңгээлде калды.

Студенттерди окутуунун деңгээлин аныкташ үчүн төмөнкүдөй методика колдонулду:

1. Биз базис мүнөзүндөгү көлөмү өтө чоң эмес жаңы окуу материалды тандадык.
  2. Жаңы билимди өздөштүрүү үчүн окулган материалды кайталоо.
  3. Жаңы окуу материалды түшүндүрүү.
  4. Аналогиялык өзгөрүлгөн жагдайларда жаңы материалды колдонуу.
  5. Студенттердин өз алдынча иштөөсү.
- Студенттердин өз алдынча иштөөсү төмөнкү схема боюнча өткөрүлгөн:

- жаңы эмнени билгениңерди жазуу;
- жаңы материалдын мазмунунан суроого жооп берүү;
- үлгү боюнча тапшырманы аткаруу;
- өзгөрүлгөн жагдайда тапшырманы аткаруу;
- алган билимиңди жаңы жагдайларда колдонуу.

Англис тилинин практикалык курсун дифференциалдык окутуу, балдардын билим денгээлине кандай таасир тийгизгенин аныкташ үчүн окутуучуларга төмөндөгүдөй суроолор түзүлгөн:

1. Дифференциалдык окутуу үчүн биринчи курстун студенттери кандайча кичи тайпаларга бөлүнөт?

2. Англис тилинин практикалык сабагында, окуу процессинин дифференциациясында дидактикалык шарттар кандайча ишке ашырылат?

3. Жогорку мектептерде дифференциалдык окутууну пайдалануу процессинде, уюштуруунун формалары жана окутуунун кандай методдору колдонулат?

4. Чет тилинин практикалык курсун окутууда предметтер аралык байланыш кандай колдонулат?

5. Студенттердин өз алдынча же аудиториядан сырткары иштөө процессинде дифференциалдык мамиленин ишке ашуусунун абалы кандай?

Биринчи курстардын студенттерин эксперименталдык тайпаларга бөлүштүрүү максатында жана алардын билим денгээлин аныктоо үчүн коллективдүү, дифференциалдык жана жеке иштер жүргүзүлдү. Ошондой эле өз алдынча иштердин варианттары, дифференциалдык тесттер, аудиторияда, аудиториядан сырткары иштөө үчүн көнүгүүлөр сунушталды.

Адабияттар:

1. Дуванаева К.Т. Чет тилин дифференциациялап окутууда студенттердин өз алдынча иштөөсүн өнүктүрүү. Эл агартуу №7-8. 2013. - Бишкек, 2013.
2. Дуванаева К.Т. Дифференциациялап окутуу – студенттердин таанып билүү ишмердүүлүгүнүн каражаты катары. Эл агартуу №9-10. 2013. - Бишкек, 2013.
3. Сыдыкова Т.М. Дуванаева К.Т. Дифференцированное обучение студентов на практических занятиях английского языка. Пособия. - Ош, 2014.
4. Дуванаева К.Т. Студенттердин өз алдынча иштерин дифференцирлеп уюштуруунун өзгөчөлүктөрү. Известия вузов Кыргызстана №6, 2015. - Бишкек, 2015.

Рецензент: д.пед.н., профессор Бабаев Д.